

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВІДНОСИНИ)

БІЛАС Андрій Іванович - пошукач Національної академії внутрішніх справ, начальник Дрогобицької міліції Львівського обласного управління внутрішніх справ, полковник міліції

КУЗНЄЦОВ Євген Валерійович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ, головний редактор журналів «Наше право», «Європейські перспективи» і «Право. ua»

УДК 17:34

В статті розкривається етика соціально-нравствених відносин працівників правоохоронних органів. Аналізуються лінії поведінки, конкретні поступки, відношення до служби і людям, сверяє їх з поняттями «личное и служебное достоинство», «профессиональный долг и честь». Обозначені форми і методи морально-нравствених відносин. Приведені різні професійної і правової етики працівників правоохоронних органів.

У науковому значенні етика – це філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль у всіх її проявах, тобто як одна з форм суспільної свідомості, етичні відносини і етична практика, вчинки. Основа успіху будь-якої сучасної колективної діяльності – відносини співпраці і взаємодопомоги на протилежності конфлікту і конфронтації. А самі ділові відносини – це складний багатоплановий процес розвитку контактів між людьми в службовій сфері. Його учасники виступають в офіційних статусах і орієнтовані на досягнення мети, конкретних задач. Специфічною особливістю названого процесу є регламентованість, тобто підкорення встановленим обмеженням, які визначаються національними і культурними традиціями, професійними етичними принципами.

Проте в житті під етикою нерідко розуміють саму моральну практику, певні етичні

якості і норми поведінки людей, моральні правила, кодекси, заповіді, звичаї тощо, мають той або інший конкретний прояв. Тому існують такі поняття, як «етика поведінки», «етика виховання», «етика сімейного життя», «етика політичної боротьби», «трудова етика», «етика міліційної служби», «етика судді».

У системі цінностей будь-якого працівника правоохоронних органів особливе місце займають проблеми професійної етики. Це обумовлено рядом об'єктивних причин.

По-перше, боротьба зі злочинністю й іншими правопорушеннями – це не тільки правова, але і моральна проблема, оскільки не можна вести боротьбу зі злочинністю й причинами, що її породжують, не укріплюючи моральні засади суспільства, а без боротьби зі злочинністю неможливо забезпечити всебічний розвиток і прояв морального чинника в його конструктивній, творчій ролі.

По-друге, працівникам органів внутрішніх справ доводиться мати справу, як правило, не з кращою частиною суспільства, що, з одного боку, вельми несприятливо впливає на їх моральний вигляд і здатне за певних умов привести до моральної деформації, а з другого боку, службова етика зобов'язала кожного працівника проявляти такт, витримку, морально впливати на затриманого, арештованого, осудженого. До того ж, як показують практика і дослідження, етична культура працівників органів внутрішніх

справ надає помітну дисциплінуючу, виховну дію на громадян.

Звідси випливає, що професійна етика може розглядатися або як теорія професійної моралі, або як певні моральні вимоги до працівників, обумовлені специфікою їх професії. Мораль втратила б свої функції самого універсального регулятора поведінки і діяльності людей, якби її вимоги, норми не були такі універсальні і загальнозначущі в суспільстві. Разом з тим у будь-якому суспільстві є такі професії, діяльність працівників яких найбільш суворо «опікується» мораллю, регламентується нею. До числа таких професій, безперечно, відноситься і трудова діяльність працівників органів внутрішніх справ.

Професійна етика включає певні категорії етики і моральні принципи, що лежать в основі діяльності людей тієї або іншої професії, моральні якості, якими вони повинні володіти, етичні норми, що регламентують їх службову діяльність, і ряд інших моральних аспектів професійної діяльності. У той же час професійна етика характеризується такими категоріями, як «професійний обов'язок», «службова гідність», «професійна честь». Мають цілком певне професійне звучання в практиці органів внутрішніх справ і такі етичні категорії, як «відповідальність», «справедливість», «гуманізм», «колективізм» і ін. [3]

Як правило, працівник визначає свою лінію поведінки, конкретні вчинки, відношення до служби і людей, звіряючи їх із поняттями «особиста і службова гідність», «професійний обов'язок і честь». Якщо його передбачувані дії відповідають уявленням працівника про борг, честь, гідність, то він охоче виконує свої обов'язки, діє ініціативно, не боїться узяти на себе відповідальність, оскільки морально він схвалює і заохочує свої дії.

Разом з тим працівник не може дозволити собі вчинити дії, які суперечать його розумінню професійного обов'язку, достоїнству, честі.

Професійна гідність, з одного боку, відображає відношення інших людей до даного працівника як до фахівця, професіонала, а з іншого боку, свідчить про ставлення людини до себе як до працівника, про усвідомлення ним своїх заслуг, професійних якостей. Про-

фесійна гідність є багато в чому наслідком гідної професії, тобто визначається суспільною значущістю даної професії, її престижем, громадською думкою, що склалася. Проте не можна не враховувати і особистого, індивідуального ставлення людини до своєї професії, яке зовсім не завжди співпадає з об'єктивним положенням у суспільстві людей даної професії. От чому, крім поліпшення умов праці і побуту працівників органів внутрішніх справ, підйому їх авторитету таке важливе формування і зміцнення професійної гідності кожного працівника, виховання якщо не любові, то належної пошани до вибраної професії.

Професійна гідність особи тісно пов'язана з її конкретним положенням у службовому колективі, особистими заслугами і відповідною їм мірою пошани і шани, тобто пов'язано з честю працівника як представника даної професії, конкретного колективу, всього міліцейського корпусу. Честь працівника органів внутрішніх справ, з одного боку, виступає як результат його особистих заслуг і достоїнств як громадянина і працівника, а з іншого боку, є наслідком заслуг перед суспільством, народом всіх охоронців правопорядку, працівників всіх поколінь і служб. Таким чином, надівши погони працівника органу внутрішніх справ, людина як би авансом одержує частинку шани і слави всього корпусу гідних працівників, що стояли на варті правопорядку. Це, звичайно, накладає на кожного працівника органів внутрішніх справ особливу відповідальність за підтримку його честі не тільки як конкретної особи, але і як представника всього рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ. Не секрет, що населення, суспільство оцінюють працівників правопорядку не тільки як конкретних представників влади, але і узагальнено, переносючи на людину в мундирі добру або недобру славу інших працівників органів внутрішніх справ.

Професійна честь вимагає від працівника підтримувати репутацію, авторитет тієї професійної групи, до якої він належить і приналежністю до якої він дорожить. Тому честь – не тільки визнання минулих заслуг людини і його сьогоднішніх чеснот, достоїнств, але і хороший стимул його подальшого морально-

го вдосконалення, застава успіхів у службовій діяльності. Важливо при цьому помітити, що честь працівника органів внутрішніх справ визначається не його службовим або матеріальним положенням, спеціальним званням, освітою, а тільки його особистими якостями (моральними, діловими, політичними, інтелектуальними і іншими) як громадянина, працівника, представника органів внутрішніх справ [5].

Турбування про професійну честь і службову гідність працівників внутрішніх справ спонукає їх підтримувати честь і гідність всіх громадян і навіть осіб, підозрюваних у здійсненні злочинів або позбавлених свободи (але не позбавлених цивільних прав і гідності особи).

Як показує досвід і наукові дослідження, чим вище розвинене у працівника відчуття особистої і службової гідності, чим більше він дорожить своєю професійною честю, тим більше значуща його соціальна цінність, якщо вона поєднується з високою етичною зрілістю, культурою працівника, необхідними моральними якостями.

Професійна етика наказує кожній професійній групі відповідні моральні якості. Проте це зовсім не означає, що особи кожної професійної групи мають унікальні, неповторні етичні якості. Моральних якостей і відчуттів налічується всього декілька десятків, включаючи як чесноти – високomorальні властивості людини, так і вади – аморальні якості. Тому може йтися тільки про специфіку прояву універсальних моральних якостей особи і значущості тих або інших з них по відношенню до працівників конкретної професії. Так, наприклад, мужність, сміливість, рішучість – вельми позитивні якості будь-якого працівника, але якщо для пекаря, перукаря, фотографа ательє вони виступають як бажані, то по відношенню до працівника органів внутрішніх справ є професійно необхідними [6].

Професійна етика, підкреслюючи значущість тих або інших моральних якостей, звичайно, не може і не повинна наказувати, як потрібно чинити працівнику в тій або іншій ситуації. Тому це апелює до моральних принципів і норм, які регламентують поведінку і діяльність працівника, не вихо-

дячи з конкретної ситуації, а відповідно до загальнозначущого характеру моральних вимог і цінностей в суспільстві і в даній професійній групі. Проте якщо моральна норма має на увазі конкретні вчинки, дії і вони, як правило, закріплені в правових документах (присязі, статутах, наказах, інструкціях), то моральні принципи відображають моральні вимоги в гранично узагальненому вигляді (гуманізм, відповідальність, справедливість, вимогливість, колективізм, патріотизм, принциповість і т.д.). Своєрідність етичних принципів полягає у формі їх прояву в тій або іншій професійній діяльності. Так, гуманізм правоохоронних органів – це не абстрактне людинолюбство, а захист інтересів добросовісних (законотворчих) громадян і непримиренність до правопорушень і злочинців. Справедливість може забезпечуватися тільки в рівності всіх перед законом, у верховенстві закону. Колективізм в діяльності органів внутрішніх справ виявляється в особистій відповідальності кожного працівника за долю загальної справи, положення в колективі, в товариській солідарності [7].

Моральна культура працівника тісно пов'язана з культурою естетичною, але якщо перша відображає внутрішню культуру особи, то другу, як правило, розглядають як культуру зовнішню. Безперечно, внутрішня культура людини грає визначаючу роль у його діяльності і поведінці. Так, формений одяг працівника і навіть стиль, якість його партикулярного (штатського) одягу самі по собі роблять вплив (і деколи істотний) на його поведінку [5]. Звідси витікає, що не можна недооцінювати і зовнішню культуру працівника, її вплив на культуру внутрішню і, природно, на його професійні дії.

Службова естетика включає культуру праці і мови працівника, етику службового побуту і зовнішнього вигляду працівника, а також манеру спілкування з громадянами і колегами і естетику ритуалів, письменність оформлення службових документів і культуру поведінки працівника за межами службового кабінету. Не секрет, що недбале оформлення протоколу огляду місця події або затримання правопорушника нерідко веде до помилкового висновку дізнавача або слідчого, а від гордовитого виразу обличчя

працівника до зарозумілого відношення до людей всього півкroku. Сукупність вимог, зведення правил, що регламентують поведінку працівників на службі, їх вітання, зовнішній вигляд і так далі, характеризується поняттям «службовий етикет». Своєрідність міліцейського етикету полягає в тому, що естетичні вимоги не тільки тісно пов'язані з моральними нормами, але і, як правило, закріплені в нормативних документах, і тому носять обов'язковий характер для всіх працівників. Специфіка службового етикету полягає в тому, що він покликаний не тільки задовольняти естетичні запити працівників, але і надавати відповідну естетичну дію на громадян. Строгість, раціоналізм, відсутність яких-небудь надмірностей – обов'язкові вимоги до будівель і службових приміщень органів внутрішніх справ. Серйозність і відповідальність виконуваних ними функцій повинні повністю знаходитися відповідно до естетики службового побуту. Забарвлення стін, освітленість, звукоізоляція, розміри службового приміщення, зручність меблів, дизайн технічних і інших засобів – також необхідні елементи службового побуту, що не тільки впливають на естетичне самопочуття працівників, але і багато в чому зумовлюють ефективність їх праці.

Естетика праці працівників органів внутрішніх справ – це і професійне знання, і раціональне використання робочого часу, і вживання службового телефону, іншої техніки суворо за призначенням, це, перш за все, культура роботи з людьми, спілкування з колегами і громадянами.

Досвідчені працівники добре знають, що доброзичливість, ввічливість, привітний погляд працівника, тактична постановка питань розташовують відвідувачів до відвертої розмови і навпаки, похмурий погляд працівника, його небажання («забудькуватість») запропонувати відвідувачу стілець, важке повітря кабінету й убогість його інтер'єру відбивають у громадянина бажання до спілкування, навіть якщо він добровільно прийшов до органу внутрішніх справ для надання йому сприяння. Звичайно, труднощі з приміщеннями, їх недостатнє матеріально-технічне оснащення – об'єктивний і, на жаль, мабуть, довготривалий чинник, що робить

несприятливий вплив на роботу працівників. Але це жодною мірою не пояснює і не виправдовує забуття деякими працівниками елементарних правил службового етикету, що не вимагають ні додаткових сил і засобів, ні додаткового часу, але які, як правило, дають помітний позитивний ефект у службовій діяльності й об'єднанні колективу.

Етичні якості виступають як стійкі елементи моральної свідомості і поведінки (як професійного, так і повсякденного) слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів. Для того, щоб карно-процесуальні відносини були достовірно етичними, ці особи повинні володіти певними моральними якостями, бути етично вихованими.

Слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів, повинна відрізняти глибока пошана до закону, вірність його букві і духу, стійкість і не схильність сторонньому впливу, самостійність в думках і пильність. Вони зобов'язані бути вимогливими до себе і до людей, чесні і не підкупні, скромні і ввічливі, мужні і рішучі, працелюбні.

Важко знайти іншу професію, володіючи якою, щодня доводилося б стикатися з такою великою кількістю найрізноманітніших життєвих ситуацій, вчинків, мотивів, людських характерів. І у всьому цьому різноманітті необхідно розібратися оперативно, всесторонньо, повно і глибоко. Слідчий, прокурор, адвокат, суддя повинні бути максимально витриманими, тактовними, коректними, зібраними, холоднокровними і спокійними відносно кожної людини – злочинця-рецидивіста і побутового забіяку, досвідченого вбивці і звичного скандаліста, потерпілого і свідка, жінки і чоловіка, старого і підлітка, що потрапили в сферу правосуддя. І як би при цьому не була велика емоційна і розумова напруга, як би важко не було стримувати гнів до бандита і вбивці, насильника і грабіжника, зрив тут недопустимий, як недопустимі і погрози, грубість, обман, брехня, якими б благими намірами і причинами вони не пояснювалися [8].

Службовий етикет наказує працівникам суворо дотримувати форм одягу і вітань, забороняє носіння нестатутних знаків, несхвально етикет відноситься до всього, що навмисно використовується для того, щоб ч лише зо-

АНОТАЦІЯ

У статті розкривається етика соціально-етичних відносин працівників правоохоронних органів. Аналізуються лінія поведінки, конкретні вчинки, відношення до служби і людей, зв'язуючи їх з поняттями «особиста і службова гідність», «професійний обов'язок і честь». Позначені форми і методи морально-етичних відносин. Приведені відмінності професійної і правової етики працівників правоохоронних органів.

SUMMARY

The author examines the ethics of social and moral relations between the personnel of the law enforcement agencies; analyses their conduct, particular actions, their attitude towards professional duty and people, their understanding of «personal and official dignity», «professional duty and honour»; identifies forms and methods of moral relationships, highlights differences between-professional and legal ethics of personnel of the law enforcement agencies.

вні виділитися серед інших (носіння бороди, довгого волосся або масивних перснів, ланцюгів, нестатутних шпильок для краватки і т.д.). Навряд чи можна назвати любов'ю до форменого одягу спроби окремих молодих працівників якимось самостійно «удосконалити» її. Це швидше прояв пихатості, егоїзму, прагнення не «бути як всі». Останнє можна б було вітати, якби воно не зводилося тільки до зовнішніх ознак відмінності, зовні якогонебудь зв'язку з інтелектуальними, професійними й етичними якостями людини, його внутрішніми достоїнствами. До речі, серед працівників, що надмірно захоплюються своїм зовнішнім виглядом, набагато частіше зустрічаються такі, хто за зовнішнім лиском і благопристойністю приховує егоїзм, неуважне ставлення до людей, байдужість у роботі, а деколи і грубість.

Службовий етикет в органах внутрішніх справ, як прояв правової естетики, містить такі правила поведінки, які є етичними за змістом, естетичними формою і правовими за характером їх вживання. У цьому їх життєвість і стимулююча роль.

Дотримання цих етичних вимог є яскравим проявом необхідних морально-психологічних якостей осіб, що здійснюють виробництво по кримінальній справі. Вказані етичні якості, будучи професійно необхідними для слідчих, прокурорів, суддів і адвокатів, найбезпосереднішим чином роблять вплив на зміцнення і підвищення престижу органів попереднього розслідування, прокуратури, адвокатури і суду, на ефективність здійснення задач кримінального судочинства.

Таким чином, слід підкреслити, що професійна етика і правова (службова) естетика працівників правоохоронних органів тісно

пов'язані між собою, взаємообумовлюють один одного. Це, зокрема, виявляється в тожності, однозначності оцінок вчинків працівників з моральної і естетичної точки зору: високоморальна з позиції етики поведінка з естетичної точки зору завжди красива, і навпаки, потворна поведінка не може бути етичною і схвалюватися службовою етикою.

Знання основ професійної етики і службової естетики і вживання їх на практиці не тільки роблять працівника культурним громадянином, але і дозволяють йому більш ефективно виконувати службові обов'язки, підвищують авторитет серед колег і населення, укріплюють його статус захисника правопорядку.

Література

1. Бандурка О.М. Професійна етика працівників міліції /Навч. посібник. – ХНУВС, 2011. – 260 с.
2. Бандурка А.М. Профессионализм и лидерство / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Х.Титул, 2007.
3. Бандурка А.М. Психология управления /А.М.Бандурка, С.П.Бочарова, Е.В.Землянская. – Х. Титул, 2007.
4. Дубов, Г.В. Этика сотрудников правоохранительных органов / Г.В. Дубов. – М. Щит-М., 2002. – 286 с.
5. Любичев, С.Г. Этические основы следственной тактики / С.Г Любичев. – М.. Юрист, 1980. – 488 с.
6. Столяренко, А.М. Прикладная юридическая психология / А.М. Столяренко. – М., 2001 – 286 с.
7. Зеленкова, И.Л. Прикладная этика / И.Л. Зеленкова. – Минск: БГУ, 2005 – 254 с.
8. Зорин, Г.А. Криминалистическая методология / Г.А. Зорин. – Минск: Амалфея, 2000. – 106 с.
9. Чередищенко В.І. Професійна репутація /Дніпропетровськ: Моноліт, 2008. – 302 с.